

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΝΙΚΟΛΑΟ ΑΘ. ΜΑΤΣΟΥΚΑ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΤΟΜΟΣ 12
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2002

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΦΑΝΑΡΑ, δρ. Θ. / Α.Π.Θ.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

Α. ΓΕΝΙΚΑ

Με τις μεθόδους της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έγινε δυνατή η δημιουργία έμβρύων και η κατάψυξή τους για άρκετά χρόνια με την πρόθεση να έμφυτευθοῦν μελλοντικά σέ άλλα άτεκνα ζεύγη ή να χρησιμοποιηθοῦν σέ πειράματα ή τελικά να καταστραφοῦν. "Αν δέν καταστραφοῦν, τὰ βλαστικά τους κύτταρα εἶναι σήμερα δυνατό να χρησιμοποιηθοῦν στή θεραπευτική κλωνοποίηση στή θεραπεία ἐνηλίκων ασθενῶν. "Όμως τὰ ἤδη δημιουργημένα έμβρυα με την έξωσωματική γονιμοποίηση, κυρίως προορίζονται για πειραματισμούς και έρευνες. Για τή θεραπευτική κλωνοποίηση δημιουργοῦνται έμβρυα από τὰ ἐνήλικα σωματικά κύτταρα τοῦ ασθενῆ για τήν επίτευξη συμβατότητας και θεραπείας τῶν κατεστραμμένων ιστῶν ή ὀργάνων.

Εἶναι κοινά αποδεκτό ότι ή κλωνοποίηση διαιρεῖται σέ αναπαραγωγική και σέ θεραπευτική, σύμφωνα με τὸ σκοπὸ πὸ ἐπιδιώκεται κάθε φορά, δηλαδή ή αναπαραγωγή ή ή θεραπεία ασθενῶν.

Β. ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ

Η κλωνοποίηση θεωρεῖται και ὡς ἔσχατη μέθοδος υποβοηθούμενης αναπαραγωγής¹. Υπάρχουν δύο βασικοί τρόποι για τήν κλωνοποίηση ἐνὸς θηλαστικοῦ. Ὁ πιὸ ἀπλὸς ἀντιγράφει τή διαίρεση τῶν μονοζυγωτικῶν διδύμων, ἐνῶ ὁ δεύτερος τρόπος² ἀπαιτεῖ τήν ἀφαίρεση τοῦ πυρήνα ἀπὸ ἕνα ὠάριο και τήν εἰσαγωγή σ' αὐτὸ πυρήνα ἀπὸ κύτταρο-δότη³.

1. Γεωργίου Μαντζαρίδη, «Θεολογική θεώρηση τῆς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ., Τμῆμα Θεολογίας*, τόμος 10, 2000, σελ. 95-96.

2. I. Wilmut et al., «Viable offspring derived from fetal and adult mammalian cells», *Nature*, Vol. 385, 27 Feb. 1997, σελ. 810-813.

3. Βασιλείου Γ. Φανάρα, *Υποβοηθούμενη Ἀναπαραγωγή, ἠθικοκοινωνική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη 2000, σελ. 111-114.

Στις 14 Φεβρουαρίου τοῦ 2003 τὸ πρῶτο κλωνοποιημένο πρόβατο, ἡ Ντόλλυ, ὑποβλήθηκε σὲ εὐθανασία, καθὼς παρουσίασε ἀνυπέρβλητα προβλήματα ὑγείας λόγω τῆς ἀρθρίτιδας, ἀπ' τὴν ὁποία ὑπέφερε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς δημιουργίας της. Γιὰ πολλούς, ἡ πράξη αὐτὴ μετὰ ἀπὸ τὰ ἑπτὰ ἔτη ζωῆς της, σηματοδοτεῖ μία νέα θεώρηση τῶν ἐρευνῶν καὶ πιθανὰ τὸν περιορισμὸ τῶν πειραμάτων γιὰ τὴν ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση στὸν ἄνθρωπο.

Γ. ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ

Τὰ ἐμβρυϊκὰ βλαστικὰ κύτταρα (stem cells) ἐμφανίζονται κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀνάπτυξης καὶ ἀπὸ αὐτὰ προκύπτουν ὅλοι οἱ κυτταρικοὶ τύποι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Βασικὸς στόχος τῶν ἐπιστημῶν εἶναι νὰ μπορέσουν νὰ ἀναπαράγουν σὲ ἐργαστηριακὲς συνθήκες αὐτὸ ποὺ γίνεται στὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Μὲ ἄλλα λόγια, χρησιμοποιώντας ὡς πρώτη ὕλη τὰ ἐμβρυϊκὰ βλαστικὰ κύτταρα, οἱ ἐπιστήμονες προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν πολύτιμους τύπους κυττάρων, ὅπως γιὰ παράδειγμα καρδιακὲς μυϊκὲς ἴνες, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν τραυματισμένων ἀπὸ τὰ ἐμφράγματα καρδιῶν ἢ παγκρεατικὰ κύτταρα παραγωγῆς ἰνσουλίνης, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ θεραπεύσουν τὸ διαβήτη.

Γίνεται, λοιπόν, ἀντιληπτὸ ὅτι στὴ θεραπευτικὴ κλωνοποίηση ἔχουν λογικὸ ἔρεισμα ὁ ἀσθενὴς ποὺ πάσχει καὶ ὁ ἰατρὸς ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἔρευνα καὶ τὴν θεραπεία ἀσθενῶν, ὡστόσο παραμένει μετέωρο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀπὸ ἠθικὴ ἀποψη. "Αραγε γιὰ ποιὸ λόγο, ὅχι μόνο οἱ θεολόγοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἰατροί, νομικοὶ καὶ φιλόσοφοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἠθικότητα τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποίησης; Μιὰ πρώτη ἀπάντηση στὸ τελευταῖο ἐρώτημα εἶναι ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ ἐπιστήμονες ἐπιζητοῦν νὰ γίνουν ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν πολιτῶν οἱ ἔρευνές τους καὶ δεύτερον διότι δὲν εἶναι ἠθικὰ ὀρθὸ νὰ βάλουμε τοὺς ἀσθενεῖς σὲ μία κατάσταση, ὅπου ἡ ζωὴ τους νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ἐμβρυϊκὰ κύτταρα, τὰ ὁποῖα παράγονται μὲ ἀνήθικες πρακτικέσ⁴.

Ἀξίζει σύντομα νὰ ἐξετάσουμε τί πρεσβεῦουν ὅσοι τοποθετοῦνται θετικὰ στὴ θεραπευτικὴ κλωνοποίηση. Ἀναγνωρίζουν ὅτι κινοῦνται ἀνάμεσα στὸ ἠθικὸ δίλημμα τῆς δημιουργίας τῶν ἐμβρύων ἀπ' τὴ μιὰ καὶ τὴν ἀνάγκη θεραπείας τῶν ἤδη ζωντανῶν ἀσθενῶν ἀπ' τὴν ἄλλη. Συνεπῶς, ἡ ὅλη ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς θεραπευτικῆς κλωνοποίησης συνίσταται

4. Christoph Rehmann-Sutter, «Why care about the ethics of therapeutic cloning», *Differentiation* (2002), 69: 179-181.

στήν ἠθικὴ θέση τῶν ἀνθρωπίνων ἐμβρύων στὸ στάδιο τῆς βλαστοκύστης⁵. Γι' αὐτούς τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἀπλὰ νὰ ἰσορροπηθεῖ ἡ ἀξιοπρέπεια τῶν ἐμβρύων καὶ τὸ βάσανο τῶν μελλοντικῶν ἀσθενῶν, ἀλλὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ βλαστοκύστη ἔχει μὲν ἓνα ἀπόλυτο δικαίωμα στὴ ζωὴ, μπορεῖ ὅμως αὐτὸ νὰ ξεπερασθεῖ κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς ἀνάγκης γιὰ τὴ θεραπεία ἐνὸς ἄλλου γεννημένου προσώπου. Ἄρα εἶναι ἓνα δίλημμα δύο ἀνταγωνιστικῶν δικαιωμάτων στὴ ζωὴ, μ' ἓνα ὄρατὸ μειονέκτημα: «ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀσθενοῦς προκειμένου νὰ νομιμοποιηθεῖ μιὰ ἀμφισβητούμενη πρακτικὴ». Οἱ ἀσθενεῖς θεωροῦνται ὡς πρόσωπα μὲ ἐλαττωματικὰ ὄργανα ποὺ ζητοῦν ἀπελπισμένα τὴν θεραπεία. Μερικοὶ θεωροῦν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἐμβρυα ἔχουν ἠθικὴ ἀξιοπρέπεια, ἀλλὰ ἡ ἀξιοπρέπειά τους δὲν εἶναι ἴση μὲ τὴν ἠθικὴ θέση ἐνὸς ἀσθενῆ ποὺ εἶναι ἤδη γεννημένος⁶. Αὐτὴ ἡ θέση προφανῶς ἀντιτίθεται στὶς ἀρχές τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἠθικῆς, γιὰ τὸ σεβασμὸ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐμβρύου ἐξ ἄκρας συλλήψεως.

Ἐνα ἄλλο ἐπιχείρημα ἀποτελεῖ ὁ διαφορετικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο δημιουργεῖται ἓνα ἐμβρυο μὲ τὴν ἔνωση τῶν γαμετῶν σπέρματος καὶ ὠαρίου καὶ ἐκείνου μὲ τὴν ἔνωση ἀφηρεμένου πυρήνα σωματικοῦ κυττάρου καὶ ὠαρίου. Ἐάν, γιὰ παράδειγμα, διαφέρει τὸ βιολογικὸ status τους εἶναι πιθανὸ νὰ διαφέρει καὶ τὸ ἠθικόν. Στὴν πρώτη περίπτωση ὑπάρχουν θεολογικὰ ἐπιχειρήματα νὰ πιστεύουμε ὅτι ἀποτελεῖ ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα ἐξ ἄκρας συλλήψεως, στὴ δευτέρη ὅμως, δηλαδὴ στὴ δημιουργία ἐμβρύου δίχως τὴν ἔνωση γαμετῶν, εἶναι πιθανὸ νὰ μὴ συμβαίνει τὸ ἴδιο.

Ὁ κίνδυνος νὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ ἀτραποὺς σχολαστικισμοῦ εἶναι προφανῆς, ὅμως ἡ διασάφηση τοῦ βιολογικοῦ status τοῦ κλωνοποιημένου ἀνθρωπίνου ἐμβρύου κρίνεται ἀπαραίτητη γιὰ νὰ καταστεῖ ἐφικτὴ ἡ ἀνάλογη ἠθικὴ ἀξιολόγηση. Ἡ ἀντίρρηση γιὰ τὴ μὴ καταστροφὴ δημιουργημένων ἐμβρύων μὲ κλωνοποίηση ἰσχύει καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση.

Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν δημοσιευθεῖ ἄρθρα στὸν τύπο, τὰ ὁποῖα, λόγῳ πιθανῆς ἄγνοιας, σημείωναν ὅτι στὴν κλωνοποίηση θὰ δημιουργοῦνται ἀντίγραφα τῶν ἀρχετύπων προσώπων, θὰ ἀναπτύσσονται μέχρι κάποια ἡλικία καὶ θὰ λειτουργοῦσαν σὲ περίπτωση ἀνάγκης ὡς ἀνταλλακτικὰ ὄργανων σώματος γιὰ τὴν θεραπεία ἀσθενειῶν τοῦ πρωτοτύπου. Μιὰ τέτοια ἀποψη δυστυχῶς πέρασε στὸ εὐρὸ κοινὸ καὶ τώρα ποὺ γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι στὴν θεραπευτικὴ κλωνοποίηση καταστρέφονται μόνον ἐμβρυα λίγων ἡμερῶν καὶ ὄχι ἐνήλικες κλώνοι, ἐμφανίζονται θετικὲς ἀπόψεις, ἀνάλογες μ' ἐκεῖνες τῆς καταστροφῆς ἐμβρύων στὴ διαδικασία τῶν μεθόδων τῆς ὑποβοηθούμενης ἀνα-

5. Βλαστοκύστη ὀνομάζεται τὸ ἐμβρυο 5-7 ἡμέρες μετὰ τὴ σύλληψη.

6. Christoph Rehmann-Sutter, *μν. ἔργ.*

παραγωγής, για την επίτευξη της τεκνογονίας. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη, ο ήδη γεννημένος ενήλικας ασθενής προηγείται στο δικαίωμα της ζωής της έμβρυϊκής κατάστασης της βλαστοκύστης.

Δ. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Η ιατρική άποψη ότι μέχρι την 14η ημέρα από τη γονιμοποίηση είναι δυνατή και μη ανήθικη ή χρησιμοποίηση του έμβρυου για έρευνες και πειράματα, βρίσκει την ορθόδοξη χριστιανική ήθικη αντίθετη, καθώς με τις πρακτικές αυτές τα ανθρώπινα έμβρυα δεν θεωρούνται ύπαρξεις με άθνατη και αιώνια προοπτική και δεν απολαμβάνουν τα δικαιώματα που έχουν τα ανθρώπινα πρόσωπα. Η ίδια αντίθεση εμφανίζεται όταν το έμβρυο αντιμετωπίζεται ως πιθανό ανθρώπινο πρόσωπο «potential human person». Επιχειρείται μάλιστα το χρονικό όριο της 14ης ημέρας να κατεβεί στην 7η ημέρα, όπου γίνεται λόγος για τη βλαστοκύστη ή την χρονική στιγμή της έγκυατάστασης ή μή, του γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα⁷.

Ο καθηγητής κ. Γεώργιος Μαντζαρίδης σημειώνει: «στis μέρες μας το ανθρώπινο σώμα προσεγγίζεται από την ιατρική μ' ένα μηχανιστικό τρόπο. Η προσοχή μόνο στο ανθρώπινο σώμα, αγνοώντας την ψυχοσωματική όλότητα συνιστά μιὰ ανθρωπολογία ξένη από τη χριστιανική. Η χριστιανική ήθικη είναι προσηλωμένη στο ανθρώπινο πρόσωπο. Ο σεβασμός στο ανθρώπινο πρόσωπο προϋποθέτει το σεβασμό της ελευθερίας της ανθρώπινης ύπαρξης και την απουσία ύλιστικῶν πρακτικῶν». Ο σκεπτικισμός, λοιπόν, δεν οφείλεται σε μιὰ μόνιμα άρνητική ή συντηρητική στάση, αλλά στην αναζήτηση του θελήματος του Θεού, στο σεβασμό του ανθρώπινου προσώπου και της ιερότητας της ανθρώπινης ύπαρξης. Βασική προϋπόθεση της ήθικης συμπεριφοράς στον άνθρωπο είναι ότι αυτός δεν αποτελεί αίτια της ύπαρξέως του, αλλά «έχει το είναι δεδανεισμένον»⁸. «Όταν ο άνθρωπος δεν έχει τη συναίσθηση αυτή, είναι φυσικό να υπερβαίνει τα όριά του και να θεοποιεί τον εαυτό του»⁹.

Στους ορθοδόξους χριστιανούς παρέχεται ή δυνατότητα της σπουδής στη βιβλική και πατερική παράδοση, για τη διατύπωση θέσεων για τα καινοφανή

7. Οί γιατροί υποστηρίζουν ότι στη διάρκεια της ζωής μιās γυναίκας, είναι πιθανό να μην έγκυατασταθούν στη μήτρα και να αποβληθούν 2-3 γονιμοποιημένα ωάρια. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν υπόκειται στη βούληση της γυναίκας, αλλά το έμβρυο αποβάλλεται με φυσικό τρόπο. Το έπιχειρημα των ιατρών δεν ισχύει για την άμνηστευση της προγραμματισμένης εργαστηριακά καταστροφής των γονιμοποιημένων ωαρίων.

8. Μαξίμου Όμολογητού, Έρμηνεία εις το Πάτερ ήμῶν, PG 90, 893C.

9. Γεωργίου Μαντζαρίδη, «Βιοηθική - Η ήθικη της παγκοσμιοποίησης», Ίνδικτος τ. 14, σελ. 30.

βοηθικά προβλήματα. Ἡ ἐπιχειρηματολογία ἐπικεντρώνεται στο status τοῦ ἀνθρωπίνου ἐμβρύου καὶ στὴν ἠθικὴ του ὑπόσταση¹⁰.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἐμφανίζεται ἡ πρώτη θεμελίωση γιὰ τὴν ἐνότητα ψυχῆς καὶ σώματος στὸν ἀνθρώπο στὴν ἐμβρυϊκὴ κατάσταση. Αὐτὸ συναντάται στὴ σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐρμηνεύει τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ὡς ἐξῆς: «Μετὰ οὖν τὴν σγκατάθεσιν τῆς ἀγίας Παρθένου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν ... καὶ ἐπεσκίασεν ἐπ' αὐτὴν ἡ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος οἶονεὶ θεῖος σπὸρος, καὶ συνέπηξεν ἑαυτῷ ἐκ τῶν ἀγνῶν καὶ καθαρωτάτων αὐτῆς αἱμάτων σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ»¹¹.

Ἡ χριστολογικὴ θεμελίωση ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν Ἐκθεση Πίστεως τῶν Διαλλαγῶν (433), ὅπου σημειώνεται: «Ὁμολογοῦμεν τοιγαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν τέλειον καὶ ἀνθρώπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος (...) καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνώσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν»¹².

Γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ ἀναφορὰ στὴν ψυχοσωματικὴ ἐνότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν σύλληψη, καθιστᾷ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία ἀπόλυτη ἀπέναντι στὴν ὄντολογικὴ στιγμή τῆς ἐμψυχώσεως τοῦ ἐμβρύου καὶ στὸν ἀπαιτούμενο σεβασμὸ ὡς ἀνθρώπινο πρόσωπο¹³. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς γράφει: «Ἐνωθεὶς (Λόγος) κατὰ τὴν σύλληψιν τῇ σαρκὶ διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς, ἔδειξεν ὅτι ἅμα σῶμα καὶ ψυχῆ, ἐν τοῦ ἐτέρου μὴ προτερεῦον, ἀλλ' ἅμα κατ' ἄμφω κατὰ τὴν σύλληψιν»¹⁴.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ δύο δελτία τύπου γιὰ τὶς εξελίξεις στὴν κλωνοποίηση, στίς 17 Αὐγούστου 2000 καὶ 25 Ἰανουαρίου 2001, ἐπανέλαβε τὴν ὀρθόδοξη θέση, διακηρύσσοντας ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία καὶ

10. Βασιλείου Γ. Φανάρα, «Ἀναφορὲς γιὰ τὸ status τοῦ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐμβρύου στὴν ἰουδαϊχοχριστιανικὴ παράδοση», στὸ περιοδικὸ Ἐπικοινωνία, τεῦχος 12, σελ. 6-8.

11. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, III, PG 94, 985B.

12. Καρμίρη, Ἰ., Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τόμ. I, Ἀθήνα 21960, σελ. 154-155, τομ. II, Graz-Austria 21968, καὶ Μαρτζέλου Γεωργίου, Γένεση καὶ Πηγὲς τοῦ Ὄρου τῆς Χαλκηδόνος, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 235 καὶ Ματσούκα Νικολάου, Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β', Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 257.

13. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως III, 12, PG 94, 1032C, «Ὅτε γὰρ γενόμενον πρότερον καθ' ἡμᾶς, ὕστερον γέγονεν ὑπὲρ ἡμᾶς· ἀλλ' αἰ ἐκ πρώτης ὑπάρξεως ἄμφω ὑπῆρξε, διὰ τὸ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ τὴν ὑπαρξίν ἐσχηκέναι» καὶ ὅ.π., 1088A «Ἀληθῶς ἠνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ἡ σὰρξ ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως».

14. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον, PG 91, 1324.

ή χριστιανική συνείδηση δέχονται τὸν ἄνθρωπο ὡς πρόσωπο μὲ αἰώνια καὶ ἀθάνατη προοπτική ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς συλλήψεως του».

Ὡστόσο δὲν παύουν νὰ ἐμφανίζονται ἀπόψεις ὀρθοδόξων θεολόγων ποὺ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ σεβασμὸς στὸ ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἀνθρώπινο ἔμβρυο εἶναι ὑπερβολικός. Γι' αὐτούς, ἡ ταύτιση τῆς χριστολογίας μὲ τὴν ἀνθρωπολογία καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία γιὰ τὴ χριστολογικὴ θεμελίωση τοῦ σεβασμοῦ στὸ ἀνθρώπινο ἔμβρυο δὲν εὐσταθεῖ. Ὑποστηρίζουν ὅτι αὐτὰ συνέβησαν μόνον στὸ πρόσωπο τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ καὶ οἱ πατέρες μόνον γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐδογματίσαν.

Δὲν ὑπάρχει ἀντίρρηση ὅτι οἱ πατέρες –κυρίως μὲ τὸν ὄρο τῆς Χαλκηδόνας– ἀναφέρθηκαν στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ. Ὅμως, ἡ ἀναλογικὴ μέθοδος προσέγγισης τῶν σύγχρονων βιοηθικῶν θεμάτων μπορεῖ νὰ καταδείξει ὅτι, ἐφόσον ἡ ἔνωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἐξ ἄκρας συλλήψεως καὶ ἡ ζωὴ Του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χρονικὸ σημεῖο εἶναι σεβαστή, τὸ ἴδιο ἀναλογικὰ συμβαίνει γιὰ τὸ σεβασμὸ τῆς ζωῆς ἐξ ἄκρας συλλήψεως στὸ κάθε ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας προβάλλει καὶ τιμᾷ τὴ σύλληψη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου ἀπὸ τὴν ἁγία Ἄννα στίς 9 Δεκεμβρίου καὶ τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἀπὸ τὴν Ἑλισάβετ στίς 23 Σεπτεμβρίου. Στὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα δὲν συνέβη ἄσπιλη σύλληψη ἢ ἔνωση θείας καὶ ἀνθρώπινης φύσης, ὅμως τιμᾶται ἡ σύλληψή τους ἐξ ἄκρας ὑπάρξεως. Συνεπῶς, καὶ στοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους, ἀναλογικὰ, ἡ ζωὴ ἀρχίζει –καὶ θὰ πρέπει νὰ εἶναι σεβαστή– ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο χρονικὸ σημεῖο τῆς σύλληψης. Ἐξάλλου, ὁ ἑορτασμὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ στίς 25 Μαρτίου δηλώνει ξεκάθαρα ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό¹⁵.

Ε. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Γιὰ τὴν ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση

α) Στὴν ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση δὲν χρησιμοποιεῖται ἀνδρικό σπέρμα κι αὐτὸ συνιστᾷ ὕβριν πρὸς τὸ Δημιουργὸ Θεό.

β) Ἡ προοπτικὴ κλωνικῆς ἀναπαραγωγῆς στὸν ἄνθρωπο ἱκανοποιεῖ μόνον τὸ ναρκισσισμό τοῦ ἀρχετύπου προσώπου, ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ δημιουργήσει ἀντίγραφέα του, γιὰ τὴν ὑπόθαλψη τοῦ ἐγωῖσμοῦ του.

γ) Ἡ ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση δὲν ἐπιλύει τὰ προβλήματα τῆς ὑπογονιμότητας καὶ τῆς ἀτεκνίας τῶν συζύγων στὰ πλαίσια τοῦ γάμου,

15. Στὸ ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς «Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιο» τονίζεται ὅτι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἀρχίζει μὲ τὸν Εὐαγγελισμό, τὴ σύλληψη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

καθώς αυτά μπορούν να ξεπεραστούν με την υιοθέτηση ή έστω με τις τεχνικές της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

δ) Η περίπτωση που θα μπορούσε να συζητηθεί από την ιατρική ήθικη και σαφώς προσφέρει έδαφος για προβληματισμό από την χριστιανική ήθικη είναι όταν εμφανίζεται παντελής απουσία σπέρματος σε άνδρα, λόγω ασθeneίας, και η επιθυμία του για τεκνοποίηση, δίχως τη χρήση σπέρματος από δότη. Στο σημείο αυτό γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: *μήπως θα μπορούσε να γίνει ανεκτή η χρήση του πυρήνα από σωματικό του κύτταρο για την κλωνική αναπαραγωγή;* Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ περιλαμβάνεται στὰ ἐρωτήματα πὸ ἐγείρονται γενικότερα στὸ θέμα τῆς υποβοήθησης τῆς αναπαραγωγῆς καὶ τοῦ αἰτήματος γιὰ τὴν ἀπόκτηση τέκνου με ὁποιοδήποτε τρόπο καὶ τίμημα. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀγνοοῦμε ὅτι ἡ κατάσταση ἀτεκνίας ἐντάσσεται στὰ πλαίσια τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ φορές πὸ ἀποσκοπεῖ στὴ σωτηρία τῶν στερίων συζύγων.

ε) Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ νέο ἑλληνικὸ νόμο 3089/02 γιὰ τὴν ἱατρικὴ ὑποβοήθηση τῆς αναπαραγωγῆς, στὶς διατάξεις του, ρητὰ ἀπαγορεύεται ὁποιαδήποτε μορφή ἀναπαραγωγικῆς κλωνοποίησης.

Γιὰ τὴ θεραπευτικὴ κλωνοποίηση

α) Ἡ θεραπευτικὴ κλωνοποίηση προϋποθέτει τὴν καταστροφὴ ἐμβρύων με τὴ λήψη τῶν βλαστοκυττάρων τους καὶ τὴν ἐμφύτευσή τους στὸν ἀσθενῆ. Ἡ θεραπεία ἑνὸς ἀσθενοῦς με τὸν προγραμματισμένο θάνατο μίας ἄλλης ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ἔστω καὶ σὲ ἐμβρυϊκὴ κατάσταση, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ ἠθικὴ, σύμφωνα με τὴ διδασκαλία τῆς γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

β) Οἱ ἐπιστήμονες ἐπιδιώκουν νὰ ἀποφορτίσουν ἠθικὰ τὴν ἔννοια τῆς κλωνοποίησης καὶ νὰ ξεπεράσουν τὰ ἠθικὰ διλήμματα χειρισμοῦ καὶ καταστροφῆς τῶν ἐμβρύων. Ἡ ἀπόδοση ἑνὸς νέου περιεχομένου πὸ νὰ ὑπόσχεται τὴ θεραπεία σὲ σοβαρὲς ἀσθένειες ἀποτελεῖ κύριο μέλημά τους.

γ) Προτείνονται, συνεπῶς ἄλλες μορφές θεραπείας πὸ δὲν ἀπαιτοῦν τὴν καταστροφὴ ἐμβρύων στὴν κατάσταση τῆς βλαστοκύστης. Τὸ δημοσίευμα πὸ ἀκολουθεῖ προσφέρει ἐλπίδες γιὰ τὴ μὴ χρῆση ἐμβρύων στὴν θεραπεία σοβαρῶν ἀσθενειῶν: «*Τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας ἀνθρωπίνων κλώνων, θὰ μπορούσε νὰ παρακαμφθεῖ με τὴ χρησιμοποίησιν ἐνήλικων βλαστικῶν κυττάρων. Τὰ ἐνήλικα βλαστικὰ κύτταρα ἐντοπίζονται σὲ διάφορους ἰστούς τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ ἀποτελοῦν τὴν παρακαταθήκη κυττάρων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνανεώνονται οἱ ἰστοί. Μέχρι προσφάτως οἱ ἐπιστήμονες πίστευαν ὅτι τὰ ἐνήλικα βλαστικὰ κύτταρα εἶχαν πολὺ περιορισμένο εὖρος κυτταρικῶν τύ-*

πων στους όποιους θά μπορούσαν νά διαφοροποιηθουν. Ἡ έρευνητική ομάδα όμως τής δρος Catherine Verfaillie στήν Ἱατρική Σχολή τοῦ πανεπιστημίου τής Μινεσότα άπομόνωσε έναν τύπο κυττάρων τοῦ μυελοῦ τών όστῶν τά όποια μπορούν νά δώσουν γένεση σέ μιá πλειάδα κυτταρικών τύπων. Σύμφωνα μέ τό άρθρο τής κυρίας Verfaillie καί τών συνεργατῶν της, τό όποιο επίσης δημοσιεύεται στό τεῦχος τής 10ης Ἰουνίου 2002 τής έπιστημονικῆς έπιθεώρησης Nature βλαστικά κύτταρα τοῦ μυελοῦ τών όστῶν μπορούν, κάτω άπό συγκεκριμένες εργαστηριακές συνθήκες, νά δώσουν γένεση σέ νευρικά ἢ κύτταρα τοῦ γαστρεντερικοῦ σωλήνα καί διαφόρων όργάνων, όπως τό ἦπαρ. Φυσικά ό προσδιορισμός τής χρονικῆς αὐτῆς στιγμῆς εἶναι άδύνατος πρὸς τό παρόν»¹⁶.

δ) Πρόσφατα, ό καθηγητής Γενετικῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Γ. Τριανταφυλλίδης σέ όμιλία του ύποστήριξε τήν ύπαρξη έναλλακτικῶν μορφῶν τής κλωνοποίησης. Ἄνεφερε τή δυνατότητα κρουσυντήρησης γιά 20-30 χρόνια τοῦ όμφάλιου λώρου τοῦ νεογενήτου, ώστε άπ' έκεῖ, εάν καταστει ανάγκη, νά ληφθοῦν κύτταρα γιά θεραπεία. Ἐπίσης επάnelαβε ότι υπάρχουν στους ένήλικες έμβρυικά κύτταρα, άπλά άπομένει νά βρεθοῦν καί νά άπομονωθοῦν γιά θεραπευτική χρήση. Ἄκόμη, εἶναι δυνατό τά σωματικά κύτταρα -άν καί βρίσκειται σέ πειραματικό στάδιο- νά έξελιχθοῦν σέ έμβρυικά.

ε) Ἡ επανάσταση στή γενετική καί ιδιαίτερα στήν κλωνοποίηση χαρακτηρίστηκε άπό όρισμένους ως ό νέος πύργος τής Βαβέλ. Ὅμως ό πύργος τής Βαβέλ διαίρεσε τήν άνθρωπότητα, όχι γιατί ό άνθρωπος έχτισε έναν μεγάλο πύργο, αλλά διότι έξυπηρετοῦσε καθαρά άνθρώπινες φιλοδοξίες. Ὅταν ό άνθρωπος πιστεύει ότι μπορεί νά άντικαταστήσει τό Θεό, όλη ἡ κτίση συμπαρασύρεται σέ προβλήματα. Εἶναι καλό νά διασφαλίσουμε ότι μέ τήν κλωνοποίηση καί τίς άλλες γενετικές τεχνολογίες δέν θά προκαλέσουμε ανεπανόρθωτη ζημιά στις ψυχές μας, προσπαθώντας νά θεραπεύσουμε τά σώματά μας καί ότι δέν χτίζουμε νέους πύργους τής Βαβέλ, αλλά προσφέρουμε εκείνο πού άρμόζει στό Δημιουργό μας¹⁷.

16. Ἰωάννας Σουφλέρη, «Πῶς θά ανανεώνονται οί ίστοί;», *Τό Βήμα τής Κυριακῆς*, 7.7.2002, σελ. Α43, καί Commission of the European Communities, *Commission Staff Working Paper, Report on Human Embryonic Stem Cell Research*, Brussels 3.4.2003, σελ. 8.

17. Demetrios Demopoulos fr., «A Parallel to the Care Given the Soul: An Orthodox View of Cloning and Related Technologies», στό συλλογικό έργο τοῦ Ronald Cole-Turner, *Beyond Cloning Religion and the Remaking of Humanity*, Harrisburg 2001, σελ. 124-136.